

روان شناسی تربیتی

(رشته روان شناسی)

دکتر حسین زارع دکتر اکبر رضایی دکتر علی مصطفائی

امروزه کتاب‌خوانی و علم‌آموزی، نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتاب‌خوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه‌ی فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه‌ی الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پربار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه‌ی مطالعه‌ی هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد و رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز از این وضعیت بارها اظهار گله و ناخشنودی نموده‌اند.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره‌ی دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه‌ی دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه‌ی بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاوردهای انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام(ص) این است که «بخوان!» و در اولین

سوره‌ای که بر آن فرستاده‌ی عظیم‌الشأن خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد شده‌است: «اقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه‌ی انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده‌اند.

دانشگاه پیام‌نور با گستره‌ی جغرافیایی ایران‌شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه‌جا و همه‌وقت، به‌عنوان دانشگاهی کتاب‌محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه‌سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره‌گیری از تجربه‌های گرانقدر استادان و صاحب‌نظران برجسته کشورمان، کتاب‌ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام‌نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به‌طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب‌نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه‌ی مهم و خطیر یاری‌رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه‌ی خطیر یاری می‌رسانند، سپاسگزاری می‌نماییم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام‌نور را منزلگاه اندیشه‌سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده‌اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش‌پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام‌نور

فهرست مطالب

پانزده

پیشگفتار

فصل اول. مقدمه‌ای به روان‌شناسی تربیتی.....	۱
هدف‌های یادگیری.....	۱
مقدمه.....	۱
۱-۱ پیشرفت‌های تاریخی بعدی.....	۳
۱-۱-۱ رویکرد رفتاری.....	۳
۱-۱-۲ انقلاب شناختی.....	۳
۲-۱ تعریف یادگیری.....	۵
۳-۱ آموزش: معلمان خبره و اثربخش.....	۷
۴-۱ تعریف آموزش و تدریس.....	۸
۱-۴-۱ دانش حرفه‌ای.....	۹
۲-۴-۱ مهارت‌های حرفه‌ای.....	۱۲
۵-۱ تعهد و انگیزه.....	۱۴
خلاصه فصل اول.....	۱۶
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول.....	۱۷
خودآزمایی تشریحی فصل اول.....	۱۸
فصل دوم. رشد شناختی یادگیرندگان.....	۱۹
هدف‌های یادگیری.....	۱۹
مقدمه.....	۱۹
۱-۲ نظریه رشد شناختی پیاژه.....	۲۰
۲-۲ مفاهیم اصلی نظریه پیاژه.....	۲۱

۲۱	۱-۲-۲ تعادل یابی.....
۲۲	۲-۲-۲ طرح‌واره‌ها.....
۲۲	۳-۲-۲ درون‌سازی و برون‌سازی.....
۲۳	۴-۲-۲ سازمان.....
۲۴	۳-۲ مراحل رشد.....
۲۵	۱-۳-۲ مرحله حسی - حرکتی (تولد تا ۲ سالگی).....
۲۵	۲-۳-۲ مرحله پیش‌عملیاتی (۲-۷ سالگی).....
۲۹	۳-۳-۲ مرحله عملیات عینی (۷ تا ۱۱ سالگی).....
۳۰	۴-۳-۲ مرحله عملیات صوری (۱۱ سالگی به بعد).....
۳۱	۴-۲ کاربردهای آموزشی نظریه پیاژه.....
۳۱	۱-۴-۲ درک رشدشناختی.....
۳۱	۲-۴-۲ فعال نگه‌داشتن دانش آموزان.....
۳۲	۳-۴-۲ ایجاد ناهمخوانی.....
۳۲	۴-۴-۲ برقراری تعامل اجتماعی.....
۳۲	۵-۲ ارزیابی نظریه پیاژه.....
۳۴	۶-۲ دیدگاه‌های نوپیاژه‌ای‌ها در مورد رشدشناختی.....
۳۴	۷-۲ نظریه فرهنگی - اجتماعی ویگوتسکی از رشدشناختی.....
۳۵	۱-۷-۲ مفاهیم اصلی در نظریه ویگوتسکی.....
۴۰	۲-۷-۲ کاربردهای آموزشی نظریه ویگوتسکی.....
۴۱	۳-۷-۲ ارزیابی نظریه ویگوتسکی.....
۴۲	۴-۷-۲ مقایسه دیدگاه‌های پیاژه و ویگوتسکی درباره رشدشناختی.....
۴۳	خلاصه فصل دوم.....
۴۴	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم.....
۴۵	خودآزمایی تشریحی فصل دوم.....
۴۷	فصل سوم. رشد اجتماعی و اخلاقی یادگیرندگان.....
۴۷	هدف‌های یادگیری.....
۴۷	مقدمه.....
۴۸	۱-۳ رشد اجتماعی.....
۴۸	۱-۱-۳ دیدگاه‌گیری.....
۴۹	۲-۱-۳ حل مسئله اجتماعی.....
۵۰	۲-۳ رشد اخلاقی.....
۵۰	۱-۲-۳ نظریه پیاژه در مورد رشد اخلاقی.....
۵۱	۲-۲-۳ نظریه کلبرگ در مورد رشد اخلاقی.....
۵۴	۳-۳ آموزش اخلاق.....
۵۵	۴-۳ ارزیابی نظریه کلبرگ.....
۵۶	۵-۳ معیارهای اخلاقی مردانه و زنانه.....
۵۷	۶-۳ عوامل هیجانی در رشد اخلاقی.....
۵۸	خلاصه فصل سوم.....

۵۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم.....
۵۹	خودآزمایی تشریحی فصل سوم.....
۶۱	فصل چهارم. تفاوت‌های فردی یادگیرندگان.....
۶۱	هدف‌های یادگیری.....
۶۱	مقدمه.....
۶۲	۱-۴ هوش.....
۶۳	۲-۴ هوش یگانه و چندگانه.....
۶۴	۳-۴ نظریه گاردنر از هوش‌های چندگانه.....
۶۵	۱-۳-۴ هوش زبانی یا کلامی.....
۶۶	۲-۳-۴ هوش منطقی-ریاضی.....
۶۶	۳-۳-۴ هوش موسیقایی.....
۶۶	۴-۳-۴ هوش بدنی-جنبشی.....
۶۶	۵-۳-۴ هوش فضایی.....
۶۶	۶-۳-۴ هوش میان‌فردی.....
۶۷	۷-۳-۴ هوش درون‌فردی.....
۶۷	۸-۳-۴ هوش طبیعت‌گرایانه.....
۶۹	۴-۴ نظریه هوش سه‌بخشی استرنبرگ.....
۶۹	۱-۴-۴ هوش تحلیلی.....
۷۰	۲-۴-۴ هوش خلاق.....
۷۰	۳-۴-۴ هوش عملی.....
۷۲	۵-۴ هوش: طبیعت یا تربیت.....
۷۲	۱-۵-۴ دیدگاه افراطی طبیعت یا ذاتی.....
۷۲	۲-۵-۴ دیدگاه تربیت یا پرورش.....
۷۲	۶-۴ سبک‌های یادگیری.....
۷۴	۷-۴ انواع سبک‌های شناختی.....
۷۴	۱-۷-۴ سبک‌های یادگیری عمقی، سطحی و راهبردی.....
۷۶	۲-۷-۴ سبک‌های وابسته به زمینه - نایسته به زمینه.....
۷۸	۳-۷-۴ سبک تکانشی در برابر تأملی.....
۷۹	۴-۷-۴ سبک‌های واگرا، همگرا، جذب‌کننده و انطباق‌یابنده.....
۸۲	۵-۷-۴ سبک‌های فعال، متفکر، نظریه‌پرداز و عمل‌گرا.....
۸۲	۶-۷-۴ رویکردهای یادگیری تحلیلی / کلی، و دیداری / کلامی.....
۸۳	۸-۴ سبک‌های یادگیری: کاربردهایی برای معلمان.....
۸۳	۹-۴ شخصیت و خلق‌وخو.....
۸۴	۱-۹-۴ شخصیت.....
۸۶	۱۰-۴ خلق‌وخو.....
۸۸	خلاصه فصل چهارم.....
۸۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم.....
۹۱	خودآزمایی تشریحی فصل چهارم.....

۹۳	فصل پنجم. نظریه‌های رفتاری.....
۹۳	هدف‌های یادگیری.....
۹۳	مقدمه.....
۹۴	۱-۵ شرطی‌سازی کلاسیک.....
۹۵	۱-۱-۵ محرک‌ها و پاسخ‌ها در شرطی‌سازی کلاسیک.....
۹۶	۲-۱-۵ تعمیم و تمیز.....
۹۶	۳-۱-۵ خاموشی.....
۹۷	۴-۱-۵ بازگشت خودبه‌خودی.....
۹۷	۵-۱-۵ شرطی‌شدن کلاسیک در کلاس درس.....
۹۸	۲-۵ شرطی‌سازی عاملی یا کنشگر.....
۹۹	۱-۲-۵ تقویت.....
۱۰۵	۳-۵ تنبیه.....
۱۰۷	۴-۵ اثر پیشایندها بر رفتار.....
۱۰۸	۵-۵ تحلیل کاربردی رفتار.....
۱۱۰	۶-۵ آموزش برنامه‌ای.....
۱۱۱	خلاصه فصل پنجم.....
۱۱۲	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم.....
۱۱۳	خودآزمایی تشریحی فصل پنجم.....
۱۱۵	فصل ششم. نظریه شناختی - اجتماعی.....
۱۱۵	هدف‌های یادگیری.....
۱۱۵	مقدمه.....
۱۱۶	۱-۶ مقایسه رفتارگرایی و نظریه شناختی - اجتماعی.....
۱۱۶	۱-۱-۶ تعریف یادگیری.....
۱۱۶	۲-۱-۶ نقش انتظارات.....
۱۱۷	۳-۱-۶ علیت متقابل.....
۱۱۸	۲-۶ الگوبرداری.....
۱۱۹	۳-۶ الگودهی شناختی.....
۱۲۰	۴-۶ یادگیری جانشینی.....
۱۲۱	۵-۶ عدم وقوع پیامدهای مورد انتظار.....
۱۲۲	۶-۶ نتایج یا پیامدهای الگوبرداری.....
۱۲۳	۷-۶ فرایندهای درگیر در یادگیری از الگوها.....
۱۲۴	۸-۶ اثربخشی الگوها.....
۱۲۵	۹-۶ یادگیری خودتنظیمی.....
۱۲۶	۱-۹-۶ هدف‌گزینی.....
۱۲۶	۲-۹-۶ نظارت بر خود.....
۱۲۷	۳-۹-۶ خود ارزشیابی.....
۱۲۸	۴-۹-۶ استفاده از راهبردها.....
۱۲۹	۱۰-۹ خودکارآمدی.....

۱۳۰	خلاصه فصل ششم.....
۱۳۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم.....
۱۳۲	خودآزمایی تشریحی فصل ششم.....
۱۳۳	فصل هفتم. الگوی پردازش اطلاعات.....
۱۳۳	هدف‌های یادگیری.....
۱۳۳	مقدمه.....
۱۳۶	۱-۷ اطلاعات، حافظه و تفکر.....
۱۳۶	۲-۷ منابع شناختی: گنجایش و سرعت پردازش اطلاعات.....
۱۳۷	۳-۷ سازوکارهای تغییر.....
۱۳۷	۱-۳-۷ رمزگردانی.....
۱۳۷	۲-۳-۷ خودکاری.....
۱۳۸	۳-۳-۷ راهبردهای رمزگردانی.....
۱۳۸	۴-۷ مدل استاندارد حافظه.....
۱۳۸	۱-۴-۷ رمزگردانی.....
۱۳۹	۲-۴-۷ ذخیره‌کردن.....
۱۳۹	۳-۴-۷ بازیابی.....
۱۳۹	۵-۷ رمزگردانی در سه نوع حافظه.....
۱۴۱	۶-۷ توجه چیست؟.....
۱۴۲	۱-۶-۷ توجه انتخابی.....
۱۴۲	۲-۶-۷ توجه تقسیم‌شده.....
۱۴۲	۳-۶-۷ ثبات توجه.....
۱۴۲	۴-۶-۷ توجه اجرایی.....
۱۴۳	۷-۷ حافظه.....
۱۴۳	۱-۷-۷ رمزگردانی.....
۱۴۴	۲-۷-۷ راهبردهای مورد استفاده در رمزگردانی.....
۱۴۸	۸-۷ ذخیره‌کردن اطلاعات در سه نوع حافظه.....
۱۴۸	۱-۸-۷ حافظه‌ی حسی.....
۱۴۹	۲-۸-۷ حافظه‌ی کوتاه‌مدت.....
۱۵۰	۳-۸-۷ حافظه‌ی بلندمدت.....
۱۵۱	۹-۷ انواع حافظه‌ی بلندمدت.....
۱۵۲	۱-۹-۷ حافظه‌ی اخباری.....
۱۵۲	۲-۹-۷ حافظه‌ی روشی (غیراخباری).....
۱۵۳	۱۰-۷ نظریه‌های پردازش.....
۱۵۶	۱۱-۷ یادآوری و فراموشی در سه نوع حافظه.....
۱۵۷	۱-۱۱-۷ حافظه‌ی کوتاه‌مدت.....
۱۵۷	۲-۱۱-۷ حافظه‌ی بلندمدت.....
۱۵۹	۳-۱۱-۷ راه‌های کمک به بهبود بازیابی اطلاعات از حافظه.....
۱۶۱	۱۲-۷ راهبردهای یادگیری.....

خلاصه فصل هفتم.....	۱۶۳
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفتم.....	۱۶۴
خودآزمایی تشریحی فصل هفتم.....	۱۶۵
فصل هشتم. انگیزش و یادگیری.....	۱۶۷
هدف‌های یادگیری.....	۱۶۷
مقدمه.....	۱۶۷
۱-۸ نظریه‌های انگیزش.....	۱۶۹
۲-۸ انواع انگیزش.....	۱۷۲
۱-۲-۸ انگیزش بیرونی.....	۱۷۳
۲-۲-۸ انگیزش درونی.....	۱۷۳
۳-۸ پاداش‌های بیرونی و انگیزش درونی.....	۱۷۷
۴-۸ فرایندهای شناختی مؤثر بر انگیزش.....	۱۷۸
۱-۴-۸ اسناد و انگیزش.....	۱۷۸
۲-۴-۸ پیامدهای اسنادی.....	۱۷۹
۳-۴-۸ اسناد کنترل و درماندگی آموخته‌شده.....	۱۸۰
۴-۴-۸ درماندگی آموخته‌شده و دانش‌آموزان دارای مشکلات یادگیری.....	۱۸۱
۵-۴-۸ برنامه‌های تغییر اسناد.....	۱۸۲
۵-۸ جهت‌گیری هدف.....	۱۸۲
۶-۸ خودکارآمدی و انگیزش.....	۱۸۴
۷-۸ تعیین هدف، برنامه‌ریزی و خود نظارتی.....	۱۸۵
خلاصه فصل هشتم.....	۱۸۶
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هشتم.....	۱۸۶
خودآزمایی تشریحی فصل هشتم.....	۱۸۷
فصل نهم. راهبردها و شیوه‌های آموزشی.....	۱۸۹
هدف‌های یادگیری.....	۱۸۹
مقدمه.....	۱۸۹
۱-۹ روش سخنرانی در تدریس.....	۱۹۱
۱-۱-۹ چه موقع روش سخنرانی روشی مناسب است؟.....	۱۹۲
۲-۱-۹ رهنمودهایی برای افزایش اثربخشی روش سخنرانی.....	۱۹۲
۳-۱-۹ محدودیت‌های مرتبط با روش سخنرانی.....	۱۹۳
۲-۹ پیش‌سازمان‌دهنده‌ها.....	۱۹۴
۳-۹ رویکردهای فعال تدریس.....	۱۹۵
۴-۹ مراحل اجرایی روش تدریس سازنده‌گرایی.....	۱۹۶
۱-۴-۹ یادگیری فعال.....	۱۹۷
۵-۹ روش‌های مبتنی بر پژوهشگری.....	۱۹۹
۱-۵-۹ محاسن روش اکتشافی هدایت شده.....	۲۰۲
۲-۵-۹ معایب روش اکتشافی.....	۲۰۲

۶-۹ یادگیری مبتنی بر حل مسئله.....	۲۰۳
۱-۶-۹ محاسن روش یادگیری مبتنی بر حل مسئله.....	۲۰۵
۲-۶-۹ معایب روش یادگیری مبتنی بر حل مسئله.....	۲۰۶
۳-۶-۹ یادگیری مبتنی بر بارش مغزی.....	۲۰۶
۴-۶-۹ قوانین روش بارش فکری.....	۲۰۷
۵-۶-۹ محاسن.....	۲۰۸
۶-۶-۹ معایب.....	۲۰۸
خلاصه فصل نهم.....	۲۰۹
خودآزمایی چندگزینه‌ای فصل نهم.....	۲۱۱
خودآزمایی تشریحی فصل نهم.....	۲۱۱
فصل دهم. مدیریت کلاس.....	۲۱۳
هدف‌های یادگیری.....	۲۱۳
مقدمه.....	۲۱۳
۱-۱۰ هدف‌های مدیریت کلاس.....	۲۱۴
۲-۱۰ اصول مدیریت کلاس.....	۲۱۵
۱-۲-۱۰ سبک مدیریت مقتدرانه.....	۲۱۵
۳-۱۰ روش‌های مدیریت کلاس.....	۲۱۶
۱-۳-۱۰ روش رفتارگرایانه.....	۲۱۶
۲-۳-۱۰ روش تعامل‌گرایانه.....	۲۱۷
۳-۳-۱۰ روش غیرمداخله‌جو.....	۲۱۷
۴-۱۰ ترغیب دانش‌آموزان به همکاری.....	۲۱۸
۵-۱۰ عوامل مؤثر بر مدیریت کلاس در سه قسمت به شرح زیر طبقه‌بندی می‌شود.....	۲۱۹
۱-۵-۱۰ ویژگی‌های شخصیتی معلم.....	۲۲۰
۲-۵-۱۰ روش‌های تدریس.....	۲۲۰
۳-۵-۱۰ فنون تدریس.....	۲۲۱
۴-۵-۱۰ آموزش و جو کلاسی مثبت.....	۲۲۲
۶-۱۰ مدیریت رفتار خود.....	۲۲۳
۷-۱۰ طراحی محیط فیزیکی کلاس.....	۲۲۵
۱-۷-۱۰ سبک چینش کلاس.....	۲۲۶
۸-۱۰ بی‌انضباطی دانش‌آموزان و راه‌های برخورد با آن.....	۲۲۸
۱-۸-۱۰ مداخلات جزئی.....	۲۲۸
۲-۸-۱۰ مداخلات متوسط.....	۲۲۹
خلاصه فصل دهم.....	۲۳۰
خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دهم.....	۲۳۲
خودآزمایی تشریحی فصل دهم.....	۲۳۳
فصل یازدهم. نقش سنجش در یادگیری.....	۲۳۵
هدف‌های یادگیری.....	۲۳۵

۲۳۵	مقدمه
۲۳۶	۱-۱۱ هدف‌های سنجش
۲۳۷	۲-۱۱ جهت‌دهی به آموزش از طریق طراحی سؤال خوب
۲۳۷	۳-۱۱ ویژگی‌های ابزار سنجش
۲۳۸	۴-۱۱ طبقه‌بندی هدف‌های آموزشی
۲۳۹	۵-۱۱ نقشه‌ی آزمون یا جدول مشخصات
۲۴۱	۱-۵-۱۱ بعد محتوا
۲۴۱	۲-۵-۱۱ بعد هدف (طبقات)
۲۴۱	۶-۱۱ انواع آزمون از نظر ساخت
۲۴۱	۱-۶-۱۱ آزمون‌های معلم ساخته
۲۴۲	۲-۶-۱۱ آزمون‌های هنجاری یا استاندارد
۲۴۳	۳-۶-۱۱ آزمون‌های پیشرفت تحصیلی از نظر تهیه‌ی پاسخ
۲۴۴	۷-۱۱ تقسیم‌بندی آزمون‌های عینی
۲۴۴	۱-۷-۱۱ سؤال‌های صحیح- غلط
۲۴۵	۲-۷-۱۱ سؤال‌های جورکردنی
۲۴۵	۳-۷-۱۱ آزمون‌های چندگزینه‌ای
۲۴۶	۸-۱۱ آزمون‌های انشایی
۲۴۷	۱-۸-۱۱ انواع آزمون‌های انشایی
۲۴۷	۲-۸-۱۱ آزمون‌های انشایی گسترده پاسخ
۲۴۸	۳-۸-۱۱ آزمون‌های انشایی محدود پاسخ
۲۴۸	۴-۸-۱۱ سنجش کارپوشه
۲۴۹	۹-۱۱ روایی سؤال
۲۴۹	۱۰-۱۱ پایایی سؤال
۲۵۰	۱۱-۱۱ عملی بودن
۲۵۱	۱۲-۱۱ ارزشیابی تکوینی، تشخیصی و تراکمی
۲۵۱	۱-۱۲-۱۱ ارزشیابی تکوینی
۲۵۴	۲-۱۲-۱۱ ارزشیابی تشخیصی
۲۵۴	۳-۱۲-۱۱ ارزشیابی تراکمی
۲۵۴	۱۳-۱۱ شرکت‌دادن دانش‌آموزان در ارزشیابی
۲۵۶	۱۴-۱۱ بازخوردهای مؤثر معلم
۲۵۷	۱۵-۱۱ مهارت خود ارزشیابی
۲۵۸	خلاصه فصل یازدهم
۲۵۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل یازدهم
۲۶۰	خودآزمایی تشریحی فصل یازدهم
۲۶۱	فصل دوازدهم. اصول تربیت و تحلیل روان‌شناختی آن از دیدگاه اسلام
۲۶۱	هدف‌های یادگیری
۲۶۱	مقدمه
۲۶۲	۱-۱۲ مفهوم تربیت
۲۶۳	۲-۱۲ موضوع تربیت
۲۶۳	۳-۱۲ ضرورت تعلیم و تربیت
۲۶۴	۴-۱۲ دیدگاه اسلام در خصوص تربیت
۲۶۴	۵-۱۲ رابطه‌ی تعلیم و تربیت از دیدگاه اسلام

۲۶۴	۱۲-۶ آیات قرآن در زمینه تعلیم و تربیت.....
۲۶۴	۱۲-۶-۱ هدف این آیات.....
۲۶۵	۱۲-۷ هدف تربیت.....
۲۶۶	۱۲-۸ هدف تعلیم و تربیت از دیدگاه اسلام.....
۲۶۶	۱۲-۸-۱ تعلیم و تربیت فرد درباره خدا.....
۲۶۶	۱۲-۸-۲ تعلیم و تربیت فرد درباره خود.....
۲۶۷	۱۲-۸-۳ تعلیم و تربیت فرد درباره طبیعت.....
۲۶۷	۱۲-۸-۴ تعلیم و تربیت درباره جامعه.....
۲۶۸	۱۲-۹ اصول تربیت اسلامی از دیدگاه شهید مطهری.....
۲۶۸	۱۲-۹-۱ اصل اول: هماهنگی با فطرت.....
۲۶۹	۱۲-۹-۲ اصل دوم: اعتدال.....
۲۶۹	۱۲-۹-۳ اصل سوم: جامع‌نگری.....
۲۷۰	۱۲-۹-۴ اصل چهارم: تأمین نیازهای واقعی.....
۲۷۰	۱۲-۹-۵ اصل پنجم: تأکید به تربیت دوره کودکی.....
۲۷۱	۱۲-۹-۶ اصل ششم: تفکر و تعقل.....
۲۷۱	۱۲-۹-۷ اصل هفتم: انزکیه.....
۲۷۲	۱۲-۹-۸ اصل هشتم: بهره‌گیری از اراده.....
۲۷۲	۱۲-۹-۹ اصل نهم: تلازم و تناسب علم و عقل.....
۲۷۳	۱۲-۹-۱۰ اصل دهم: اصلاح و ایجاد زمینه.....
۲۷۳	۱۲-۹-۱۱ اصل یازدهم: تغییر ظاهر و تحول باطن.....
۲۷۳	۱۲-۹-۱۲ اصل دوازدهم: رعایت تفاوت‌های فردی.....
۲۷۴	۱۲-۹-۱۳ اصل سیزدهم: مسئولیت.....
۲۷۴	۱۲-۹-۱۴ اصل چهاردهم: تدرج.....
۲۷۴	۱۲-۹-۱۵ اصل پانزدهم: محبت و استفاده از عواطف آموزش‌گیرنده.....
۲۷۵	۱۲-۹-۱۶ اصل شانزدهم: تسهیل و مسامحت.....
۲۷۵	۱۲-۹-۱۷ اصل هفدهم: مداومت و محافظت.....
۲۷۶	۱۲-۱۰ قرآن و تربیت.....
۲۷۶	۱۲-۱۰-۱ هدف‌های تربیتی از دیدگاه اسلامی.....
۲۷۶	۱۲-۱۱ تعلیم و تربیت.....
۲۷۷	۱۲-۱۲ روش‌های عملی تربیت اسلامی.....
۲۷۸	۱۲-۱۲-۱ روش‌های ایجاد.....
۲۷۹	خلاصه فصل دوازدهم.....
۲۸۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوازدهم.....
۲۸۲	خودآزمایی تشریحی فصل دوازدهم.....
۲۸۳	پاسخنامه خودآزمایی چهارگزینه‌ای.....
۲۸۵	منابع.....

پیشگفتار

اکثر روان‌شناسان، روان‌شناسی را به‌عنوان علم مطالعه رفتار و فرایندهای ذهنی تعریف کرده‌اند. روان‌شناسی تربیتی به‌عنوان شاخه‌ای از علم روان‌شناسی به مطالعه آن دسته از رفتارها و فرایندهای ذهنی می‌پردازد که به یادگیری و آموزش مربوط است. روان‌شناسی تربیتی، امروزه به‌عنوان یک رشته علمی دارای نظریه‌ها و روش‌های پژوهشی خاص خودش می‌باشد. این رشته علمی به درک فرایندهای اساسی درگیر در یادگیری و بهبود فعالیت‌های یادگیری و آموزش کمک می‌کند. به عبارت دیگر روان‌شناسی تربیتی به توسعه دانش، مهارت‌ها و نگرش‌های حرفه‌ای لازم برای تدریس اثربخش می‌پردازد. تدریس اثربخش به دلیل پیچیدگی‌های خاص و تفاوت‌های فردی یادگیرندگان ظرافت‌های خاصی را لازم دارد؛ بنابراین، معلمان اثربخش باید از انواع مختلف دانش حرفه‌ای نظیر دانش محتوایی دروس، دانش محتوایی آموزشگری، دانش آموزشگری عمومی، دانش یادگیرندگان و یادگیری، و همچنین از مهارت‌های حرفه‌ای نظیر مهارت‌های برنامه‌ریزی، ارتباطی، انگیزشی، مدیریتی، سنجشی و فناوری برخوردار باشند. افزون بر این‌ها موفقیت در این کار به تعهد و انگیزه معلمان وابسته است؛ بنابراین، در این کتاب سعی شده‌است برای کمک به ایجاد و بهبود چنین مهارت‌هایی از یافته‌های شاخه‌های دیگر روان‌شناسی از قبیل روان‌شناسی رشد، روان‌شناسی یادگیری، روان‌شناسی تفاوت‌های فردی، و... استفاده شود. همچنین در این کتاب نتایج پژوهش‌های انجام‌گرفته در این حوزه‌ها به همراه نظریه‌های زیربنایی و

همچنین کاربردهای آنها مطرح شده‌اند، به عبارت دیگر، نظریه و عمل در این متن درهم ادغام شده‌است.

بسیاری از خوانندگان این کتاب، واحد درسی روان‌شناسی تربیتی را به عنوان بخشی از آمادگی حرفه‌ای خودشان در دوره‌های کارشناسی روان‌شناسی و علوم تربیتی انتخاب می‌کنند. هیچ پیشنهادی در روان‌شناسی یا علوم تربیتی برای درک مفاهیم مطرح در این کتاب ضروری نیست. تلاش مؤلفان بر این بوده است که مطالب را به ساده‌ترین صورت ممکن در اختیار شما قرار دهند.

امید است این کتاب برای دانشجویان رشته‌های روان‌شناسی و علوم تربیتی مفید واقع شود. بدون شک هیچ اثر علمی بدون نقص و خالی از اشکال نخواهد بود، بدین لحاظ از همکاران محترم و دانشجویان عزیز که کتاب حاضر را مطالعه یا تدریس می‌کنند خواهشمند است با ارائه نظرها و پیشنهادهای ارزنده خودشان، مؤلفان را در رفع کاستی‌ها یاری دهند.

مؤلفان

تابستان ۱۳۹۵

فصل اول

مقدمه‌ای به روان‌شناسی تربیتی

هدف‌های یادگیری

از دانشجویان انتظار می‌رود پس از مطالعه و یادگیری محتوای این فصل بتوانند:

۱. روان‌شناسی تربیتی را تعریف کنند.
۲. تاریخچه شکل‌گیری روان‌شناسی تربیتی را توضیح دهند.
۳. مباحث مربوط به ماهیت یا اصالت وجودی رشته روان‌شناسی تربیتی را بیان کنند.
۴. یادگیری را تعریف کنند و ملاک‌های تشخیص آن را توضیح دهند.
۵. تفاوت بین معلمان خبره و اثربخش را بیان کنند.
۶. آموزش را تعریف کرده و تفاوت آن با تدریس را بیان کنند.
۷. انواع مختلف دانش حرفه‌ای برای موفقیت در تدریس را توضیح دهند.
۸. مهارت‌های حرفه‌ای تدریس اثربخش را توضیح دهند.
۹. بیان کنند که چرا داشتن تعهد و انگیزه برای موفقیت در تدریس مهم است.

مقدمه

روان‌شناسی تربیتی به‌عنوان یک رشته علمی که آموزش و یادگیری را مورد مطالعه قرار می‌دهد، در اواخر قرن نوزدهم توسط پیشگامان روان‌شناسی بنیان‌گذاری شد. در شکل‌گیری اولیه این رشته به‌طور خاص ویلیام جیمز^۱، جان دیوئی^۲ و ای. ال. ثورندایک^۳ نقش مهمی داشتند. آن‌ها نشان دادند که چگونه نظریه‌های روان‌شناختی

1. William James
2. John Dewey
3. E. L. Thorndike

مانند نظریه‌های یادگیری اولیه در موقعیت‌های آموزشی قابل کاربست هستند. در ادامه اقدامات و اندیشه‌های مهم و تأثیرگذار آن‌ها بر روان‌شناسی تربیتی به نقل از سانتراک^۱ (۲۰۱۱) بیشتر مورد بحث قرار می‌گیرد:

- ویلیام جیمز: پس از انتشار نخستین کتاب درسی به نام اصول روان‌شناسی، او مجموعه سخنرانی‌هایی با عنوان سخنی با معلمان انجام داد. در این سخنرانی‌ها او کاربردهای روان‌شناسی در آموزش کودکان را بحث کرد. جیمز معتقد بود که کارهای آزمایشگاهی روان‌شناسی اغلب به ما نمی‌گویند که چگونه به نحو اثربخشی به کودکان تدریس کنیم. او بر اهمیت مشاهده تدریس و یادگیری در کلاس برای بهبود آموزش تأکید داشت. یکی از توصیه‌های او این بود که برای گسترش فکر کودک، باید درس‌ها را از نقطه‌ای فراتر از سطح دانش و فهم او آغاز کرد.
- جان دیوئی: دومین شخصیت مهم در شکل‌گیری روان‌شناسی تربیتی، جان دیوئی بود که نیروی محرکه در کاربرد عملی در روان‌شناسی شد. دیوئی نخستین آزمایشگاه روان‌شناسی تربیتی را در دانشگاه شیکاگو در سال ۱۸۹۴ تأسیس کرد. بعد در دانشگاه کلمبیا، او کار ابداعی خود را ادامه داد. ما امروز چندین ایده مهم را مدیون دیوئی هستیم: نخست اینکه، دیدگاه کودک به عنوان یادگیرنده فعال را به او مدیونیم. قبل از دیوئی، اعتقاد بر این بود که کودکان باید ساکت بر سر جایشان بنشینند و منفعل و به شیوه طوطی‌وار یاد بگیرند. برعکس، دیوئی معتقد بود که کودکان از طریق عمل کردن، بهتر یاد می‌گیرند. دوم اینکه، آموزش باید بر کلیت کودک متمرکز باشد و بر سازگاری کودک با محیط تأکید کند. دیوئی معتقد بود که کودکان نباید به صورت محدود موضوع‌های درسی را آموزش ببینند، بلکه باید یاد بگیرند که چگونه فکر کنند و خود را با محیط بیرون از مدرسه وفق دهند. او به طور خاصی تأکید داشت که کودکان باید نحوه حل کردن مسائل را یاد بگیرند. سوم اینکه، این باور را به دیوئی مدیونیم که تمام کودکان سزاوارند از آموزشی شایسته برخوردار شوند. این آرمان دموکراتیک در اوایل کار دیوئی، در اواخر قرن نوزدهم که تحصیل فقط به گروه کوچکی از کودکان به ویژه پسران خانواده‌های ثروتمند اختصاص داشت، مورد پذیرش قرار نگرفت. دیوئی اعتقاد آموزش شایسته برای

تمام کودکان، دختران و پسران، همچنین کودکان گروه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و قومی را مصرانه پیگیری کرد.

- ای. ال. ثورندایک: سومین پیشگام ای. ال. ثورندایک بود که بر سنجش و اندازه‌گیری تأکید داشت و بنیادهای علمی یادگیری را تقویت کرد. ثورندایک معتقد بود که یکی از مهم‌ترین وظایف مدرسه تقویت مهارت‌های استدلال کودکان است و در انجام مطالعات دقیق علمی درباره آموزش و یادگیری از همه پیشی گرفت. ثورندایک به‌طور خاصی، این ایده را گسترش داد که روان‌شناسی تربیتی باید پایه علمی داشته باشد و قویاً بر اندازه‌گیری متمرکز باشد.

۱-۱ پیشرفت‌های تاریخی بعدی

۱-۱-۱ رویکرد رفتاری

رویکرد ثورندایک به مطالعه یادگیری، راهنمای روان‌شناسی تربیتی در طول نیمه اول قرن بیستم بود. در روان‌شناسی آمریکا، دیدگاه بی. اف. اسکینر^۱ که براساس تفکرات ثورندایک بنا شده بود، در نیمه‌های قرن تأثیر عمیقی بر روان‌شناسی تربیتی گذاشت. رویکرد رفتاری اسکینر که در فصل‌های بعدی به تفصیل توضیح داده شده است، تلاش می‌کند بهترین شرایط یادگیری را دقیقاً مشخص کند. اسکینر می‌گفت که فرایندهای ذهنی مطرح‌شده توسط روان‌شناسانی چون جیمز و دیوئی قابل مشاهده نیستند و در نتیجه نمی‌توانند موضوع مناسبی برای مطالعه روان‌شناسی باشند. اسکینر روان‌شناسی را علم رفتار قابل مشاهده در نظر می‌گرفت. او در دهه ۱۹۵۰ مفهوم یادگیری برنامه‌ای را مطرح کرد که شامل تقویت دانش‌آموزان پس از هر یک از مجموعه گام‌ها تا رسیدن به هدف یادگیری بود. در تلاش‌های اولیه‌اش، او دستگاهی آموزشی ساخت که به عنوان یک معلم عمل می‌کرد و پاسخ‌های صحیح دانش‌آموزان را تقویت می‌کرد.

۱-۱-۲ انقلاب شناختی

با این حال، هدف‌های مطرح‌شده در رویکرد رفتاری برای یادگیری به بسیاری از هدف‌های واقعی و نیازهای مربیان کلاس نمی‌پرداخت. در واکنش به این محدودیت‌ها،

در اوایل دهه ۱۹۵۰ بنجامین بلوم طبقه‌بندی مهارت‌های شناختی را ایجاد کرد که شامل دانش، فهمیدن، تحلیل، ترکیب و ارزشیابی می‌شد. او پیشنهاد کرد که معلم‌ها باید در استفاده و توسعه مهارت‌های شناختی به دانش‌آموزان کمک کنند. برخی از صاحب‌نظران نیز سال تأسیس روان‌شناسی شناختی را ۱۹۵۶ می‌دانند چون در این سال وقایعی همچون ارائه هوش مصنوعی، برگزاری کنفرانس‌هایی در زمینه روان‌شناسی شناختی، ارائه عدد 2 ± 7 میلر و نظریه چامسکی در زبان مطرح شد (آیزنک^۱ و کین^۲، ۲۰۱۰؛ ترجمه زارع، ۱۳۹۴). به‌هرحال، انقلاب شناختی در روان‌شناسی تا دهه ۱۹۸۰ تسلط خود را بر این حوزه علمی گسترش و اشتیاق فراوانی برای به‌کارگیری مفاهیم روان‌شناسی شناختی - حافظه، تفکر، استدلال و غیره - برای کمک به یادگیری دانش‌آموزان ایجاد کرده بود. به‌این‌ترتیب، در سال‌های آخر قرن بیستم، بسیاری از روان‌شناسان تربیتی با تأسی از دیدگاه‌های جیمز و دیویی به تأکید بر جنبه‌های شناختی یادگیری روی آوردند. امروزه هر دو رویکرد شناختی و رفتاری هنوز بخشی از روان‌شناسی تربیتی هستند. ما درباره این دو رویکرد در فصل‌های بعدی بیشتر توضیح خواهیم داد.

در طول بیش از ۱۰۰ سال توسعه این حوزه علمی، همیشه درباره ماهیت یا اصالت وجودی روان‌شناسی تربیتی بحث‌هایی مطرح بوده است. برخی از صاحب‌نظران معتقد بودند که روان‌شناسی تربیتی عمدتاً به کاربرد دانش کسب‌شده از روان‌شناسی در فعالیت‌های کلاسی اشاره دارد. برخی دیگر نیز اعتقاد داشتند که آن شامل استفاده از روش‌های روان‌شناسی برای مطالعه کلاس و موقعیت‌های آموزشی است. با این حال، دیدگاه مورد پذیرش عام امروزه این است که روان‌شناسی تربیتی نظام علمی مستقل با نظریه‌ها، روش‌های پژوهشی، مسائل و فنون خاص خودش است (به نقل وولفولک^۳، ۲۰۰۴).

امروزه روان‌شناسی تربیتی دو مأموریت مهم دارد: افزایش دانش نظری در حوزه‌های مربوط، و بهبود فعالیت‌های آموزش و یادگیری (آدنل^۴، ریو^۵ و اسمیت^۶، ۲۰۰۷). دانش نظری به درک فرایندهای اساسی روان‌شناختی می‌پردازد، نظیر اینکه یادگیری چگونه

1. Eysenck
2. Keane
3. Woolfolk
4. O. Donnell
5. Reeve
6. Smith

اتفاق می‌افتد، یا ماهیت انگیزش چیست؟ روان‌شناسان تربیتی برای افزایش دانش نظری چراغ‌های زیادی می‌پرسند، سؤالاتی نظیر:

- چرا خوانندگان مقدار زیادی از مطالب مورد مطالعه را فراموش می‌کنند؟
 - چرا برخی از دانش‌آموزان در یک روز با اشتیاق بیشتری در فعالیت‌های یادگیری درگیر می‌شوند ولی در روز دیگر خیلی زیاد درگیر نمی‌شوند؟
- روان‌شناسان تربیتی بعد از درک پدیده‌های آموزشی به مأموریت عملی تلاش برای بهبود فعالیت‌های آموزشی و یادگیری می‌پردازند. این کار مستلزم استفاده از دانش نظری برای بهبود عملی ابعاد مختلف فرایندهای آموزش-یادگیری است. برای بهبود فعالیت‌های آموزشی، روان‌شناسان تربیتی سؤالات زیادی در مورد چگونگی امور می‌پرسند، نظیر:

- چگونه معلمان می‌توانند مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان را بهبود بخشند؟
 - چگونه معلمان می‌توانند مهارت‌های انگیزشی دانش‌آموزان را افزایش دهند؟
- برای دستیابی به پاسخ این سؤال‌ها، روان‌شناسان تربیتی از روش‌های پژوهش علمی برای گردآوری داده‌های موردنیاز و ارائه پاسخ‌های مبتنی بر شواهد به منظور بهبود فرایندهای آموزش-یادگیری استفاده می‌کنند.
- همان‌طور که ممکن است متوجه شده باشید، کتاب حاضر بر یادگیری، آموزش و عوامل مؤثر بر آن‌ها تأکید دارد. به همین دلیل امیدواریم مطالعه این کتاب را جالب و جذاب بیابید. در این فصل مفاهیم و اصطلاحات مهم روان‌شناسی تربیتی را معرفی خواهیم کرد تا چارچوبی برای یادگیری مطالب فصل‌های بعدی کتاب ایجاد شود. این بحث را با تعریف یادگیری شروع می‌کنیم.

۲-۱ تعریف یادگیری

تمرکز روان‌شناسی تربیتی بر یادگیری است. یادگیری^۱ تغییر پایدار در رفتار، یا قابلیت توانایی برای رفتارکردن به شیوه‌ای معین است که در نتیجه تمرین و یا دیگر اشکال تجربه به دست آمده باشد (شانک، ۲۰۱۲؛ ترجمه رضایی، ۱۳۹۳). ابتدا ملاک‌های تشخیص یادگیری را به صورت عمیق‌تر مورد بررسی قرار دهیم.